

Traduir: la passió per reescriure

Visat núm. 20

(octubre 2015)

per Ramon Farrés

L'impuls de traduir em va sorgir immediatament després del d'escriure. Conservo una llibreta on vaig copiar els primers poemes que vaig elaborar, en català, dels catorze als disset anys, entre els quals ja hi ha una versió de la famosa «Rima IV» del poeta romàntic castellà Gustavo Adolfo Bécquer. De la mateixa manera que ja de ben jove sentia la necessitat de transformar en paraules una experiència o una emoció íntimes, també vaig sentir molt aviat la necessitat de traslladar a les paraules de la meua tribu una experiència de lectura en una altra llengua que m'havia provocat una sacsejada interior. Des de llavors traduir ha estat per a mi una altra manera d'escriure.

Recordo vivament el dia que vaig tenir a les mans per primera vegada un llibre que havia traduït (encara vaig trigar bastants anys a publicar-ne un de propi). A la portada hi deia: Jules Verne. Cinc setmanes amb globus. Però jo vaig dir-me: «Totes les paraules, des de la primera fins a l'última, les has escrites tu.» (Una sensació reforçada pel fet que aquella primera traducció professional encara l'havia redactada a mà, abans de mecanografiar-la.) I que quedi clar que jo era -i continuo sent- un traductor de la vella escola, que procura ser fidel al màxim al text original. No tinc, doncs, la pretensió de convertir allò que tradueixo en alguna cosa pròpia. Només exerceixo d'interpret, com el músic que converteix en sons les notes d'una partitura per tal que puguem gaudir del geni del compositor. Però així com un pianista, quan interpreta Bach, Mozart o Beethoven, veu néixer dels seus dits uns acords i unes melodies que ell no hauria estat mai capaç de crear, a mi traduir Rilke, Hauptmann o Bernhard m'ha permès escriure uns versos i uns passatges en prosa que no hauria pogut escriure mai per compte propi. I el fet que els hagi escrit jo, hi insisteixo, no vol dir que els pugui considerar meus, perquè partia d'una partitura original. Però alhora ningú no em podrà privar del plaer d'haver-los escrit i del goig que experimento cada vegada en rellegir-los, un plaer i un goig que m'imagino molt acostats als del pianista que interpreta una sonata de Mozart. Si de cas, el que fem tant ell com jo és participar d'alguna manera d'aquestes creacions sublimes dels grans autors. És per això que, al marge de les traduccions d'encàrrec, he continuat fent-ne de tant en tant per iniciativa pròpia, motivat -com en el cas d'aquella versió primerenca de Bécquer- per la impressió que m'ha provocat una obra literària, acompanyada del desig imperiós de «reescriure-la» en la meua pròpia llengua, pel pur plaer de veure com hi ressona. Em va passar, per exemple, quan vaig sentir l'actriu Edith Clever recitar en un teatre de Berlín els poemes del llibre *In hora mortis*, de Thomas Bernhard. Vaig sortir d'aquell recital amb la decisió presa de traduir l'obra, i un cop traduïda no vaig parar fins que vaig trobar un editor disposat a publicar-la. Però fins i tot en el cas de moltes traduccions que he fet per encàrrec, quan eren projectes literàriament estimulants -i he tingut la sort que la gran majoria de coses que m'han encarregat ho eren-, he establert un vincle semblant amb l'obra i l'autor que traduïa. És per això que, per exemple, fa pocs anys vaig fer totes les gestions necessàries perquè una editorial tornés a publicar la meua traducció de *Nens i assassins* (Knaben und Mörder), de Hermann Ungar, que s'havia editat originàriament al començament de la dècada dels noranta i ja no es trobava. Vaig aprofitar per revisar la traducció de dalt a baix i em va omplir de goig veure-la de nou publicada, llegida, comentada, talment fos una obra meua. Suposo que aquesta actitud davant de les coses que tradueixo té una explicació molt senzilla: la passió. Sí, traduir és per a mi una activitat apassionant, igual com ho és escriure, però amb l'avantatge que en

el cas de la traducció no t'enfrontes mai a aquells estats d'inseguretat, de dubte, de frustració, que apareixen sovint quan intentes posar en paraules unes intuïcions vagues que et ronden pel cap. Els dubtes també hi són, és clar, quan tradueixes, hi són sempre, però l'objectiu a assolir el tens sempre molt clar davant dels teus ulls: és el text original. Aquí no hi ha el perill de quedar en blanc quan t'asseus a treballar. Pots trigar més o menys a trobar la manera de reescriure aquell mot, aquell gir, aquella frase, en pots estar més o menys satisfet, però al final sempre arribes a un resultat que, si el model és bo i has espremut tots els teus recursos, sovint rellegeixes amb aquell plaer al qual em referia abans. Després hi ha els plaers col·laterals de la traducció literària, el més gran dels quals, probablement, és el contacte amb l'autor de l'obra original. No oblidaré mai el dia que vaig compartir taula amb Hans Magnus Enzensberger després de la seva participació al Festival Internacional de Poesia de Barcelona: jo havia traduït els poemes que va recitar perquè el públic els pogués seguir, i havia demanat poder saludar-lo un moment després de l'acte; però Enzensberger, aquest símbol de la literatura europea de la segona meitat del segle XX, després d'atendre'm molt amablement, va voler venir a sopar amb mi, la meva dona i els amics que m'acompanyaven aquell dia! Tampoc no oblidaré mai les estones compartides amb Peter Turrini durant una trobada que va aplegar diversos traductors de la seva obra *Josef und Maria* i que va acabar amb una lectura dramatitzada de la peça en els diferents idiomes en un castell prop de Graz, amb Turrini mateix compartint escenari amb els seus traductors. O el dia que Paul Maar i jo vam presentar junts la meva traducció de la seva narració en vers *Paulas Reisen*, que ell va llegir en alemany i jo en català, i el seu comentari en acabar l'acte: «No he entès ni una paraula de la traducció, però he captat perfectament que havies mantingut el ritme i la musicalitat de l'original.» I encara hi podria afegir les meves trobades amb Eugen Gomringer o el ja desaparegut Oskar Pastior, entre altres. Sense cap excepció, sempre he sentit en aquestes ocasions l'interès, la gratitud, fins i tot la tendresa de l'autor, envers aquell qui ha fet reviure la seva obra més enllà del seu àmbit cultural, ni que sigui en una llengua més aviat petita i feble com és el català. Això no vol dir, però, que tot siguin alegries, en aquesta activitat. Com en tota passió, no hi falten tampoc els desenganys, que en el meu cas han vingut sempre de la banda dels editors. De decepcions grans, però, només n'he tingut dues al llarg de trenta anys de dedicació professional, amb la qual cosa penso que em puc sentir afortunat. Això sí, han estat dos daltabaixos que m'han deixat sengles ferides fondes, encara no tancades. El primer va tenir com a motiu la traducció d'una novel·la de Stefan Zweig que, un cop acabada, l'editor va rebutjar, amb arguments poc clars. Em va pagar el percentatge estipulat pel contracte en aquests casos, que a més especificava que el traductor quedava en possessió de la traducció. Quina no va ser la meva sorpresa quan l'editor en qüestió va publicar poc temps després una traducció d'aquella mateixa novel·la... signada per ell! No cal dir que la traducció publicada era sospitosament semblant a la meva, encara que alhora prou diferent perquè no pogués demostrar legalment que n'era un plagi. El disgust per aquest fet no va fer més que augmentar en prendre consciència que, tot i que podia disposar de la meva traducció, a la pràctica no la podia oferir a cap altra editorial perquè els drets de l'obra original ja estaven venuts per al català, justament a l'editor trampós. L'altre desengany tal vegada va ser encara pitjor, pel fet que afectava la traducció d'una novel·la monumental de Thomas Mann, l'obra més llarga i complexa que he traduït mai, i també pel fet que el motiu del fiasco fos tan ridícul. Després de llargs mesos de feina, quan la meva traducció ja era totalment llesta, l'editor es va adonar que, pensant que Mann ja devia estar lliure de drets d'autor, s'havia descuidat de demanar els de l'obra original, i quan ho va voler fer es va trobar que una altra editorial catalana se li havia avançat i n'havia encarregat la traducció a una altra persona. Vaig cobrar la feina completa, però aquells diners -una quantitat considerable, atesa l'extensió de la novel·la- em van consolar ben poc davant d'aquella feina ingent condemnada a restar oculta en un arxiu informàtic. Com deia, les ferides d'aquests dos desenganys encara no són tancades, i no ho seran fins que aconseguixi publicar les dues traduccions que les van provocar, un cop hagin caducat els drets de les obres originals. Per sort, ja no falta gaire temps perquè això sigui possible, i veure aquestes dues meves reescriptures finalment rescatades de l'oblit em farà, n'estic segur, la mateixa il·lusió que veure a la fi publicat el meu últim llibre propi, que fa temps que volta per les

editorials sense trobar l'editor disposat a donar-hi sortida.